

ТЕМА 1: Дебати за ценностите

Учебна и дидактическа помощ

Ислямски мислители през Средновековието

Както можем да видим в раздела за Мохамед (Т1/15 и 16), много верни на традицията мюсюлмани и до днес смятат, че само Коранът е универсалният източник на всички ценности, важни за съвместния живот на хората. От Корана човек научава кое е добро или лошо, кое е правилно или грешно и кое е справедливо и несправедливо.

Но в историята на исляма между 9 и 12 век има и други тълкувания, които – както и в християнството – са възникнали чрез противопоставяне на античната философия.

Мутасили (9.век)

Школата на мутасилите твърди, че нравственият закон не е позитивно право, установено чрез Божията намеса, а е възникнал като необходимост от природата, от битието, т.е. от моралния природен закон. (Т1/25)

Разумът дава възможност на всички хора – не само на вяващите – да придобиват знания, и тъкмо заради това тяхно задължение е да го използват и за познаване на Бога. (Т1/26)

Това изтъкване на ролята на собствения разум обосновава естествено известна автономия на човека и неволно влиза в стълкновение със задължението за послушание в Корана. При тясната връзка между религиозна и светска власт в исляма е понятно, че мюсюлманските владетели са смятали идеите на мутасилите за опасни и в хода на времето се установява интерпретация на Корана, която разглежда изискването за послушание като “истинският” прочит на Корана.

Кое обаче е истинското ядро в тълкуването на Корана?

Различните становища за това още от рано са занимавали исляма, както в духовната област между философия и Коран, така и в областта на светската власт, която често решавала спорните теологически въпроси в свой интерес. В тази връзка е и разцеплението на шиитите от сунитите през 7 век.

Ислямските традиции са отчасти и исторически обусловени въз основата на противоречивите напътствия в Корана. Това важи особено за вида на властващите организации и тяхната легитимация.

Ал Маварди (975 – 1058)

При сунитите с течение на вековете след смъртта на Мохамед се установява Халифатът, единовластие, което трябвало да обхване абсолютно цялата ислямска общност.

Ал Маварди обосновава това така: *“Бог е определил за своята общност водач, чрез който да прокара пророчеството, да закриля вяващите и на когото да повери ръководството на практическите управленчески дела, за да бъдат взети мерки по отреден от Бога ред и да се обединят в познание, което да се следва.”* (ХАЙНЕ, 1996, стр.149)

Халифът обаче не може да установява собственото право, а е задължен да привежда в изпълнение Божието право.(Т1/27) Ако халифът няма пряк наследник, съответно събрание от съветници е упълномощено да избере новия владетел.

Ал Гасали (1059 – 1111)

Териториалното разширяване на ислямското господство довежда до това, че в рамките на Халифата възникват отделни владения, така наречените султанати, чиито владетели, султаните, с течение на времето стават по-могъщи от съответния халиф. Поради това пред ислямския свят възниква нов проблем. Ал Гасали прехвърля отговорността за религиозните и светските въпроси върху султаните, при което като единствена свързваща нишка остава само текстът на Корана. (Т1/28)

Теологът и юристът Ал Гасали – роден в Иран, живял в Багдад – е запознат с писанията на философите от Античността, но използва техните диалектически способности на аргументация не за поощряване на рационалните разсъждения за изясняване на съвместния живот на хората, а ги подчинява изцяло на Божията повеля, понеже само тя прави възможен достъпа до истинското съществуване.

Ибн Рушд или Авероес (1126 – 1198)

Ибн Рушд, учен – юрист и лекар от Кордоба, се противопоставя на претенцията за валидност на едно чисто теологическо обосноваване на съществуването и защитава античната философия, която прави възможно човек, чрез дадения му от природата разум, да познае, кое е добро и лошо или че има всемогъщо божество.

Ибн Рушд познава добре трудовете на Аристотел, тъй като ги е превеждал на арабски и ги е коментирал. Тези трудове служели на християни и юдеи като образец за преводи на латински и староеврейски, чрез които философията на Аристотел достига до манастирските библиотеки на християнския Ориент.

Но Ибн Рушд не се интересува от широкото разпространение на своя “арабски рационализъм”, може би се страхува от скритата в него опасност за обикновените вярващи. (Т1/29)

Бихме могли да направим връзка между езика на гръцката философия и сакралния език на Корана, между философската истина и истината на Корана. Още докато е жив Ибн Рушд изпада в немилост и книгите му са изгорени. В ислямския фундаментализъм той и до днес се счита за еретик.

Ибн Таймайа (1263 – 1328)

Не е за учудване, че по времето на кръстоносните походи и различните регионални ислямски династии между Мароко и Сирия няма място за “ислямски рационализъм”. Така мисли и сириецът Ибн Таймайа. Според него едно разделение на религията и политиката ще доведе до нарушаване на реда в държавата. (Т1/30)

Въпреки всичко възниква известно противоречие между всички мюсюлмани, обединени в Умма и конкретните автономни области, в които са живели и все още живеят мюсюлманите.

Ибн Таймайа не иска единна ислямска държава между Мароко и Ирак, по-важно за него е всеки владетел да създаде условия, в които всеки един мюсюлманин да живее в мир и вярност към Корана. Този проблем и до днес не е решен. Милиони мюсюлмани и до днес не са доволни от действащите правителства, над 10 милиона живеят в Европа и не намират ислямска общност, в която религия, политика, икономика и общество да образуват една цялост, така, както тя се описва в Корана. (сравни Глава 3, 110)

Ибн Халдун (1332 – 1406)

Докато Ибн Таймайя се отказва от идеята на Ал Маварди за единна ислямска държава, то при Ибн Халдун, който действа в Тунис, Кайро и Дамаск, това мнение е още по-ясно изразено. Той признава, че ислямската държава притежава много общи неща с другите държави, тъй като халифатът като последица от пророчеството на ранния ислям е слаб, и многобройните регионални владетели биха управлявали без легитимация посредством халифите. При това някои от тях биха се позовавали на Божия закон и биха изисквали послушание от поданиците, други съзнателно биха преследвали интересите на поданиците си. Ибн Халдун развива една необикновена за времето си теория за линеалното историческо развитие, базирана на социологически наблюдения.

“Забележителното в мисленето на северноафриканския историк от 14 век е фактът, че в своята теория той се отказва от всякаква форма на теологизъм..” (ХУРИ и др., 1991, стр.375) Поради това е учудващо, че при всички рационални анализи на историческите процеси в последно време, той не се отказва от Божия ред.

“Въпреки всички усилия непрекъснатото съществуване на Божия ред, според анализите на Ибн Халдун, е мечта, която остава непостижима. Защото сили с най-голяма степен на влияние пречат на претенцията за абсолютизъм на ислямското право като единствена възможна база за публично-правната общност. Остава му надеждата, че ислямските владетели ще успеят да реализират това, което е възможно от Божия закон.” (ХУРИ и др., 1991, стр.688)

Изглежда, че по-малко самият Коран, отколкото онези, които са го тълкували, са виновни за това, че ислямският свят е изостанал в обществено и икономическо отношение. (Т 1/31)

Обобщение

За второто голямо предизвикателство през 19 и 20 век ислямът е значително лошо подготвен.

1. Ислямските владетели управляват до тогава на принципа на абсолютизма, позовавайки се на Божия ред. Тяхното задължение, в противоречие със закона на Корана, остава теория, владетелят по принцип застава над закона.
2. Обществото йерархически е силно разслоено и, въпреки настояването за послушание в противовес с властването, не се развива личната отговорност.
3. Така нареченото “ислямско Просвещение” е окончателно сломено през 14 век и всяко проникване на философски тълкувания на изложението на Корана е предотвратено.
4. Философия, теология и наука са отредени на духовния елит, което довежда до известно презрение към обикновения необразован човек и той не може да достигне до техния език, т.е. не може да излезе извън рамките на езика на Корана.

Когато Рифа`а Тахтави, велик арабски мислител на 19 век, получава през 1831год. поръчението да преведе на арабски политическа литература от Европа, той трябвало първо да модернизира арабския език.

“При това той скоро признава, че не е достатъчно да се заменят липсващите в арабския език понятия с новообразувани думи. Как биха могли поданиците на една деспотична държава да разберат произтичащи от гражданско-демократичните революции понятия като свобода, хуманизъм, братство, когато тяхната субстанция не съществува в социалната им среда.” (ТИБИ, 1983, стр.112)